

Postoje používateľov jazyka k morfolologickej variantnosti v slovenčine (úvodné poznámky k dotazníkovému prieskumu)

Lucia Gianitsová-Ološtiaková

Inštitút slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita, Prešov

Otázka variantnosti, resp. synonymity relačných morfém v istom páde pri klasickom deklinačnom systéme ostáva nedostatočne zdôrazňovaná. V našich doterajších prácach o tejto problematike vnímame variantnosť relačných morfém – deklinačnú osciláciu – ako medziparadigmatické prechody (interdeklinačné pohyby) a intradeklinačné dvojtvary (porov. Gianitsová, 2006b). Pri našom výskume v tejto oblasti sa metodologicky opierame o monografiu *Nový deklinačný systém slovenských substantív* M. Sokolovej (2007), ktorá je súčasťou širšie koncipovaného projektu. V rámci tohto projektu sme publikovali výsledky výskumu deklinácie špecifickej skupiny prevzatých substantív (Ološtiak – Gianitsová-Ološtiaková, 2007). „Cieľom tohto prístupu je na základe hierarchicky usporiadaného súboru pravidiel začleniť slovenské substantíva do jednoznačných typov bez výraznejších výnimiek“ (Sokolová, 1994/1995 s. 137). Pripomeňme v skratke, že v tomto prístupe sú jednotlivé deklinačné typy (vzorové deklinačné paradigmy) tvorené na základe deklinačne relevantných morfém. Práve takýto prístup umožňuje uvažovať o variantnosti relačných morfém ako o medziparadigmatických prechodoch (interdeklinačných pohyboch) a intradeklinačných dvojtvaroch.

Presnú deskripciu systému substantívnej deklinácie a variačných procesov v nej možno podľa nášho názoru dosiahnuť, ak sa odpútame od intuitívnych úvah alebo čiastkových pozorovaní a pristúpime k empirickému výskumu (k skúmaniu rozsiahlych textov, korpusových dát), pomocou ktorého môžeme opísať skutočný status variantnosti v písaných textoch (porov. Gianitsová, 2006a, 2006b). Napriek tomu, že naša pripravovaná dizertačná práca na prvý pohľad sleduje diachronický aspekt (*Analogistický a anomalistický princíp pri kodifikáciách substantívnej deklinácie*), ukazuje sa, že je potrebné sa v nej venovať aj problematike dynamiky súčasnej deklinácie (Gianitsová, 2004, 2005a, 2005b).

Túto deskripciu založenú na písaných textoch je, podľa nášho názoru, potrebné doplniť o ďalší rozmer – o prieskum reálneho používania variantov v bežnej (hovorenej, ústnej) komunikácii. To je s ohľadom na vlastnosti hovorenej, ústnej formy jazyka¹

¹ Pre hovorenú (ústnu) formu (v porovnaní s písanou formou komunikácie) platia vo všeobecnosti nasledujúce kvality: 1. orálno-akustickosť, tzn. „pomínutelnosť“ (oproti grafickosti, tzn. „stálosti“ písanej komunikácie); 2. nepripravenosť, spontánnosť (oproti pripravenosti, nespontánnosti), spôsobená aj rýchlosťou ústnej komunikácie, ktorá nedovoľuje expedientovi premyslene konštruovať text, spôsobuje mnohé nepresnosti, nejednoznačnosti (oproti presnosti, jednoznačnosti písaného textu), ponúka síce možnosť návratu, opravy, ale tá už vyslovené ne-

náročný proces. Istú možnosť riešenia tohto problému, i keď nie je ideálna, ponúka dotazníkový výskum. Túto možnosť sme sa rozhodli využiť ako doplnok k doterajšiemu výskumu používania substantív v reálnych kontextoch, resp. voľbu jedného z variantných tvarov sme sa rozhodli skúmať pomocou vlastného dotazníka. Zámerom tohto prieskumu bolo „získať informácie o skutočnom používaní niektorých tvarov slov“ (úvod k dotazníku, porov. prílohu na konci príspevku).

Pri príprave dotazníkového výskumu sme vychádzali z tradičných opisov deklinácie, kde je zachytená aj variantnosť (Morfológia slovenského jazyka, 1966; Dvonč, 1984), ale aj z novších prác o súčasnom stave v morfológii, ktoré ponúkajú aj sociolinguvistické analýzy aktuálnych morfológických variantov a kolísania vo flexii (Buzássyová, 1991; Bosák, 1992, 1993; Dolník, 2000).

Extrahovali sme najmä inventár substantív, pri ktorých sú uvedené dubletné tvary, prípadne aj poznámky, ktorý z nich je frekventovanejší, resp. príznakový, menej používaný. Na ich základe sme vytvorili databázu substantív, ktoré majú variantné tvary v istom páde, a to nielen v slovníku, ale aj v bežnej reči. Substantíva boli vložené do viet, ktoré imitovali prirodzený kontext, i keď minimálny. Formou prosby bolo od respondentov požadované, aby do viet (v pomerne vysokom počte – 177) vpísali vhodný tvar slova, ktorý bol v zátvorke uvedený v základnom tvare, napr.:

Viacerí (ekonóm) už na to upozorňovali.²

Dotazníkový prieskum prebehol na jar roku 2006 a výsledkom bolo 1161 vyplnených dotazníkov. Explorátormi (anketármi) sa stali v rámci svojej semestrálnej práce z predmetu Morfológia slovenského jazyka študenti slovakistiky z FF UCM v Trnave a FF PU v Prešove. Každý z nich bol vopred písomne i ústne inštruovaný. Na tomto mieste sprostredkujeme hlavné body metodiky získavania dotazníkov:

1. Každý študent získal 20 dotazníkov. Prítom mali študenti dbať na to, aby sa 10 respondentov pohybovalo vo veku od 18 do 56 (60) rokov, teda bude v tzv. produktívnom veku, aby boli (podľa možnosti) zamestnaní alebo študovali a aby neboli v dôchodku. Ďalších 10 respondentov malo byť buď mladších ako 18 rokov (žiaci a študenti), alebo starších ako 56 (60) rokov (dôchodcovia). Ďalšie kritériá výberu respondentov neboli explicitne vyslovené. Aspoň približne rovnomerné rozloženie respondentov na celom území Slovenska mohol zaručiť pôvod študentov z rôznych častí Slovenska, keďže dotazníky mali získavať v okolí svojho trvalého bydliska. (O podrobnostiach pozri ďalej.)

2. Pri vyplňaní dotazníkov bolo potrebné dbať na to, aby boli vyplnené pozorne a úplne. (Pri vyplňaní položky *Miesto, kde som strávil/a väčšinu života (okres)* sa uvádzala aj bližšia informácia, či ide o vidiek alebo mesto.)

3. Explorátori mali respondentov viesť k tomu, aby nad otázkami dlho neváhali. Považovali sme za vhodné, ak bude dotazník vyplňovaný rýchlo, bez zbytočných návratov, opráv. Prvá odpoveď bola považovaná za „najlepšiu“. Vždy bolo potrebné po-

nahradiť absolútne; 3. spätosť s konkrétnou situáciou, ktorá spôsobuje, že samotná lexika prejavu môže byť všeobecnejšia, používajú sa najmä slová referujúce o situácii (deiktiká), prejav je neúplný; 4. zvyčajná prítomnosť adresáta (resp. adresát je prítomný v mysli expedienta) a s tým spojené aj vizuálne zložky komunikácie – gestá, mimika –, ktoré význam komunikátu dotvárajú atď. (porov. Encyklopédia jazykovedy, 1993; Crystal, 1995).

² Celý obsah dotazníka porov. v prílohe k tomuto príspevku.

žadovať len jednu možnosť, aj keď respondent uvedie aj ďalšie alternatívy. Zároveň mali explórátori respondentov povzbudiť, že žiadna odpoveď nie je nesprávna, že ich odpovede nebudú posudzované a nebudú z nich vyvodzované hodnotenia o úrovni ovládania jazyka.

4. Vyplnené dotazníky sa vyhodnocovali takto:

a) Každý explórátor zapísal získané údaje do vopred pripravenej tabuľky v elektronickej verzii (pomocou softvérového nástroja MS Excel), ktoré sme zjednotili do jedného súboru a ďalej sme s nimi pri vyhodnocovaní pracovali.

b) Každý štúpec v pripravenej tabuľke poskytol údaje pre štatistické vyjadrenie. O takéto vyhodnotenie sa pokúsili už jednotliví študenti. Okrem vyhodnocovania štatistiky si študenti vyskúšali aj analýzu získaných dát. Vo svojich analýzach sa zameriavali na viaceré body:

- aké skúsenosti mali pri vyplňaní dotazníkov (pozitívne/negatívne momenty, postoje respondentov k dotazníku);
- ktoré dvojtvary spôsobili respondentom najviac problémov, kde museli viac vysvetľovať, a naopak, kde sa stretli s rýchlym pochopením, ba až s ľahkosťou;
- niektoré dvojtvary (podľa názoru explórátorov zaujímavé) bolo potrebné odborne interpretovať;³
- čo explórátorovi priniesla/nepriniesla práca s dotazníkmi.

Tieto vyhodnotenia a dotazníky študenti odovzdali, a tým sa ich účasť na prieskume ukončila. No ich zozbieraný materiál i postrehy nám ponúkajú množstvo dôležitých informácií.

Výsledný súbor s výsledkami prieskumu ponúka široké využitie pri skúmaní variantnosti substantív, ale aj pri skúmaní postojov zúčastnených jednotlivcov (explórátorov i respondentov) k jazykovému materiálu. V tomto príspevku spracúvame informácie z 1002 dotazníkov, pričom sa zameriavame na niektoré všeobecnejšie aspekty analýzy získaného materiálu.

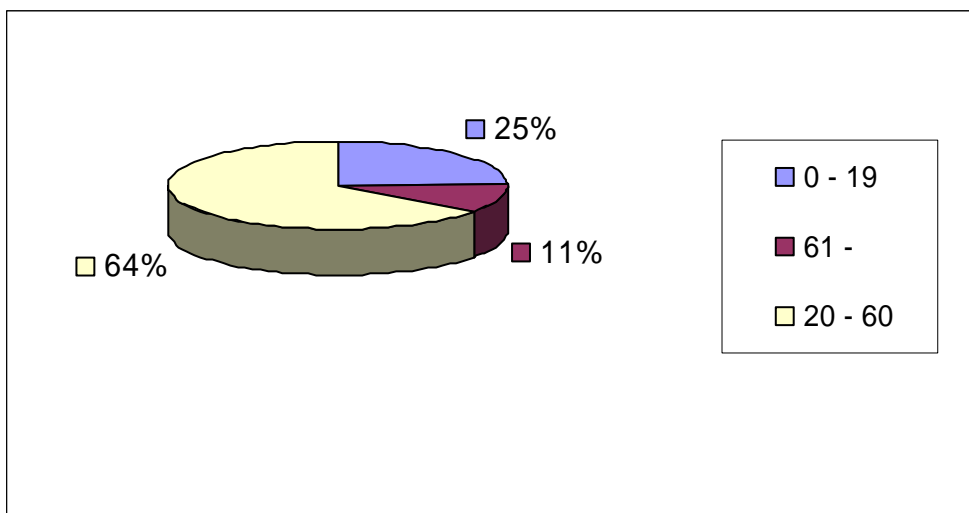
Výsledky jednotlivých demografických ukazovateľov a ich potenciálny vzťah k získaným jazykovým dátam:

1. Vek respondentov

Napriek odporúčaniam pre explórátorov sa nepodarilo dosiahnuť ideálny stav, pomer skupín však podľa nášho názoru bol uspokojivý:

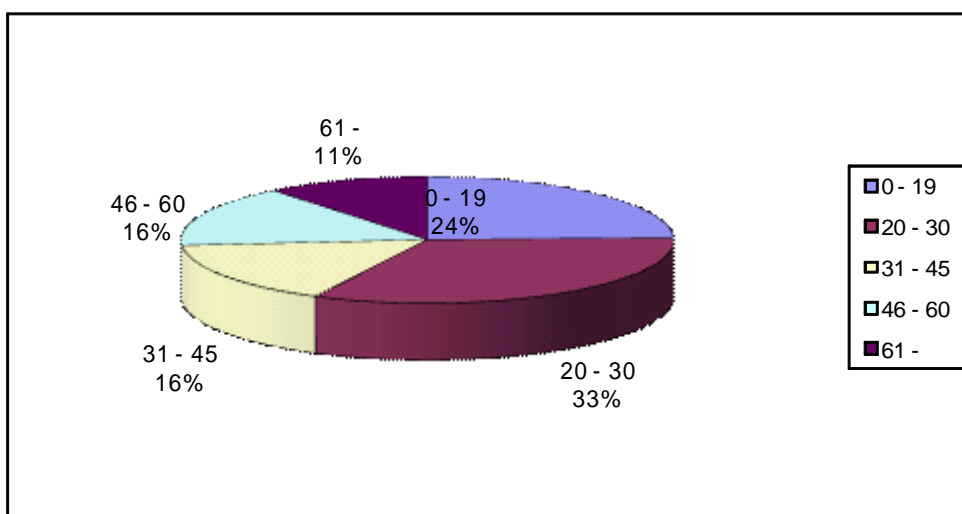
Vek respondentov	Počet respondentov
0 – 19	246
20 – 60	648
61 – 99	108

³ Explórátori sa mali zamerať na to, aké boli podľa nich dôvody výberu konkrétneho tvaru respondentom: vplyv nárečia, oblasti Slovenska, mesta/dediny, vzdelania, veku, kontextu, istého všeobecne známeho faktu – často používané v reklame, v ľudovej piesni, v názve relácie, v novinách a pod.

Pri podrobnejšom pohľade na pomerne širokú strednú kategóriu zisťujeme, že pomer medzi vekovými skupinami je vyrovnaný, výraznejšie vystupuje len skupina respondentov s vekom 20 až 30 rokov. To bolo pravdepodobne spôsobené tým, že študenti oslovovali vo zvýšenej miere najmä svojich priateľov – vysokoškolských študentov, príp. bývalých spolužiakov. Navyše, viacerí explórátori vo svojich analýzach uviedli, že táto skupina respondentov spolu s mládežou do 19 rokov bola najprístupnejšia. Považujeme to za prirodzené, keďže napriek úvodným vysvetleniam väčšina respondentov vníma dotazník ako „školské skúšanie“, situáciu, kde sa môže ukázať, koľko toho vedia a nevedia, koľko „si pamätajú zo školy“:

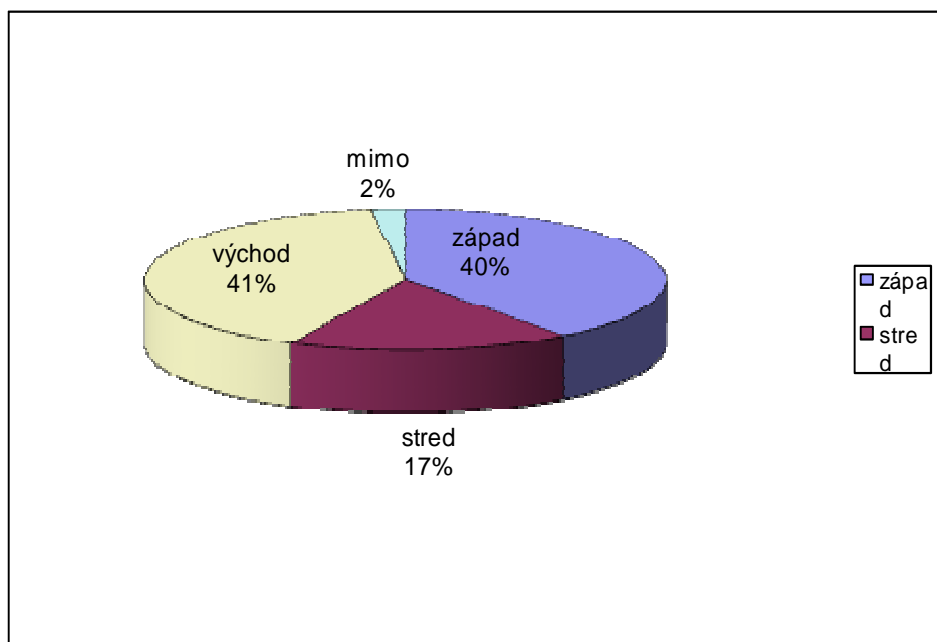
Vek respondentov	Počet respondentov
0 – 19	246
20 – 60	
20 – 30	330
31 – 45	161
46 – 60	157
61 – 99	108

2. Geografická príslušnosť (miesto, kde respondent strávil väčšinu života)

V prípade geografickej (resp. aj nárečovej) príslušnosti sa prejavil vplyv lokalizácie univerzity, ktorej študenti sa na prieskume zúčastnili ako explorátori. Takmer identické počty z východnej a západnej časti dopĺňa výrazne nižší počet dotazníkov zo stredo-slovenských oblastí, v čom vidíme hendikep prieskumu, ktorý by bolo dobré v budúcnosti eliminovať napr. doplnením nových dotazníkov od respondentov z tejto oblasti:

Oblasť Slovenska	Počet respondentov
východ	408
stred	176
západ	397
mimo (Srbsko, ČR)	21

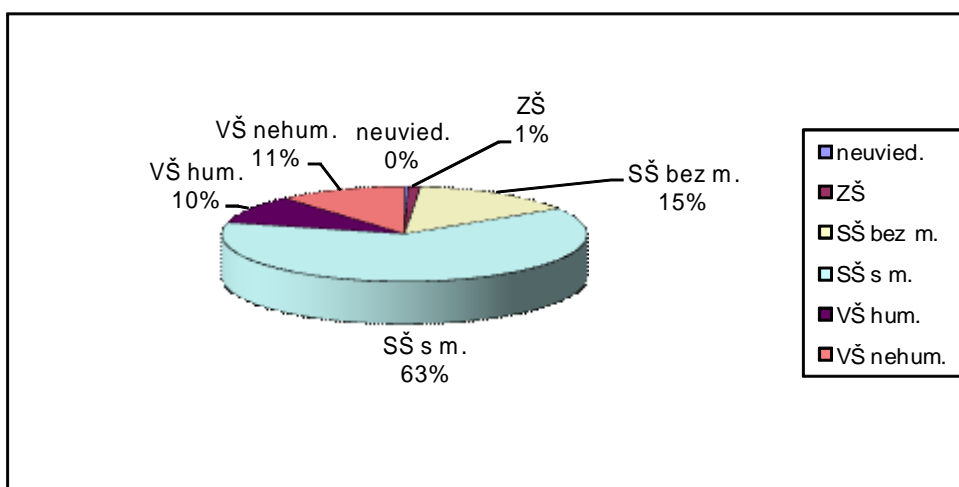

Pomer medzi mestom a vidiekom bol 66 % (657) respondentov z mesta, 30 % (303) z vidieka. 4 % (42) dotazníkov neobsahovali túto informáciu. Podľa štatistických údajov je pomer obyvateľstva Slovenska žijúceho v meste a na vidieku 56 % : 44 %. Aj tu teda vidíme isté rezervy v prípade rozloženia respondentov v našom prieskume.

3. Ukončené vzdelanie respondentov

Toto kritérium sa ukazuje ako relevantné len pri bližšom členení strednej vekovej skupiny (648). Keďže kritérium veku ukázalo, že veková skupina 20 – 30 rokov je pomerne silná (častými respondentmi boli študenti vysokej školy), dávame tieto údaje do súvislosti aj s vysokým percentom respondentov s ukončeným stredoškolským vzdelaním. Z celkového počtu 255 respondentov s týmito charakteristikami (vek 20 – 30 rokov, SŠ s maturitou) je 167 študentov. Ak by sme teda túto skupinu odpočítali, ostáva 240 respondentov v produktívnom veku, ktorí neštudujú na vysokej škole. Nazdávame sa, že takýto pomer je pre relevantnosť výsledkov výskumu uspokojivý.

Vzdelanie	Počet respondentov
ZŠ	7
SŠ bez maturity	95
SŠ s maturitou	407
VŠ nehumanitné	74
VŠ humanitné	63
neuveďené	2

4. Povolanie respondentov

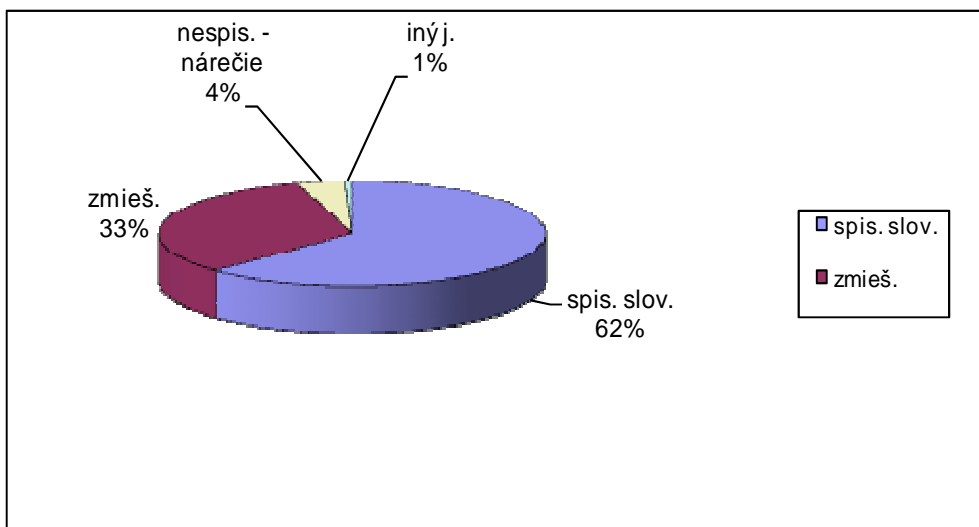
Kategóriu povolanie sme sledovali tiež len v strednej vekovej skupine s počtom respondentov 648. Aj tu môžeme sledovať relatívne rovnomerné rozloženie respondentov do jednotlivých skupín.

Povolanie, resp. oblasť pôsobenia	Počet respondentov	Percentuálne vyjadrenie
študent	172	26 %
administratíva, financie, právo	109	17 %
školsťvo, veda, šport, sociálne služby, vojsko, médiá, umenie, zdravotníctvo	82	13 %
robotník, oblasť techniky a elektrotechniky	110	17 %
podnikateľ, remeslo, obchod, služby, poľnohospodárstvo	134	20 %
dôchodca, v domácnosti, nezamestnaný, materská	24	4 %
neuviedol	17	2 %

5. Používanie slovenčiny vo verejných prejavoch a v súkromí

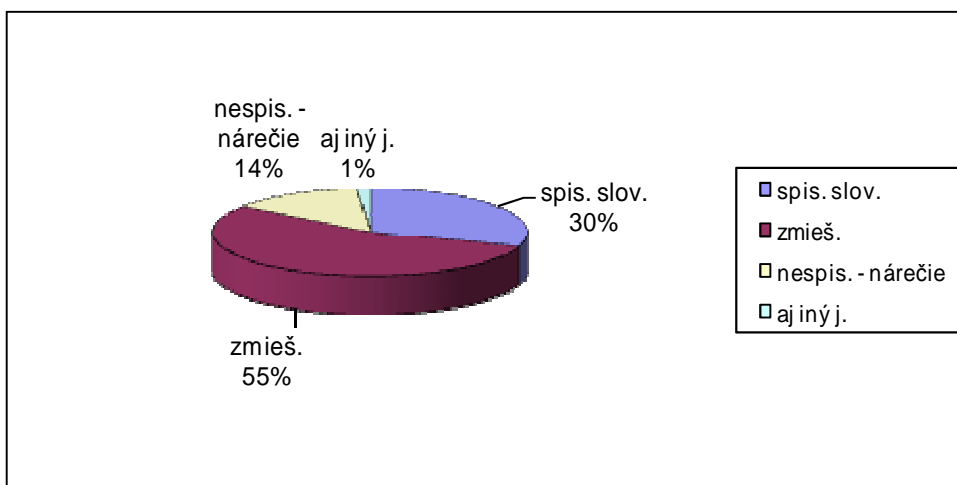
Všeobecná časť dotazníka obsahovala aj výrok, ktorý sa zameriaval nielen na získanie faktu (aký jazyk respondent používa): „Vo verejnom prejave (škola, zamestnanie) používam: spisovnú slovenčinu – nárečie – zmiešanú formu – iné (.....).“ Vo veľkej miere smeroval aj k získaniu predstavy o tom, ako používatelia jazyka hodnotia svoj vzťah k jazyku, aký majú názor na svoj rečový kód. Toto sebahodnotenie prináša zaujímavé štatistické zistenia, ktoré môžu podoprieť teoretické úvahy o používatelovi jazyka, jazykovom vedomí, sebavedomí atď. (Dolník, 1997, 2003; porov. aj Gianitsová-Ološtiaková, v tlači).

Forma jazyka	Počet respondentov
spisovná forma	625
nepisovná forma (aj nárečie)	40
zmiešaná forma	331
iný jazyk (srbčina, hebrejčina, čeština)	6

V súkromných prejavoch sa situácia mierne líši. Stúpol počet respondentov, ktorí si myslia, že v súkromí používajú zmiešanú podobu jazyka, príp. nepisovnú formu (nárečie) a výrazne klesol počet používateľov, ktorí sú presvedčení, že aj v súkromí používajú spisovnú slovenčinu:

Forma jazyka	Počet respondentov
spisovná forma	305
nepisovná forma (aj nárečie)	137
zmiešaná forma	547
iný jazyk (čeština, maďarčina, nemčina, vietnamčina)	13

V tomto všeobecnom úvode si dovoľíme reagovať aj na niektoré komentáre explórátorov (sprostredkované aj respondentov) k otázkam, spojeným s témou dotazníka a s okolnosťami jeho vyplňania:

1) „Dotazník bol veľmi rozsiahly.“

Skutočne bolo v dotazníku veľa slov, no tento dotazník sme vnímali ako jedinečnú príležitosť zozbierať veľké množstvo materiálu, ktorú bolo potrebné využiť. Takto sa nám podarilo zozbierať množstvo relevantných dát.

2) „V dotazníku boli ťažké slová, ktoré respondenti nepoznali, pri ktorých je používaný len jeden variant a pod.“

Dotazník obsahoval slová z Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003). Zvolené boli tie, ktoré majú v slovníku uvedený dvojtvar. Zámerom bolo preveriť, či sa naozaj používajú oba tvary. Teda v prípade, že sa pri slove prevažne bude vyskytovať len jeden tvar (na 90 – 100 %), druhý nepoužívaný je už v slovníku zbytočný. No v dotazníku boli aj slová, ktoré v slovníku nemajú uvedený dvojtvar (*klientka, pacientka, mandarínka*), ale z bežnej reči máme skúsenosť, že sa používajú dva tvary. Tu je opäť možné podľa výsledkov zaradiť do slovníka obe možnosti a kodifikovať nové dvojtvary (*klientok/klientiek, pacientok/pacientiek*). Tieto hodnotenia však nie je možné vysloviť po vyhodnocovaní čiastkových výsledkov (napr. 20 dotazníkov jedným študentom).

3) „Na výber tvarov vplývalo nárečie oblasti.“

V súčasnosti už, podľa nášho názoru, nemožno hovoriť o vplyve čistého nárečia. To, čo používateľ používa vo svojej komunikácii (aj ak pochádza z vidieka), je už zmiešaná forma, čisté nárečie sa dnes nevyskytuje, lebo na našu komunikáciu vplýva tlač, televízia, rozhlas či interakcia v pracovnom prostredí. A napokon, o bežných veciach nášho každodenného života sa nedá vyjadrovať len nárečím, lebo nemá na to vhodnú lexiku, nevyhnutne sa doň dostávajú spisovné slová. Na výber tvarov vplýva teda skôr táto zmiešaná podoba slovenčiny, geografická oblasť a zaužívaná hovorená podoba v danej oblasti (vychádzajúca z nárečia).

4) „Respondenti nepoznajú mestá Vrábľa, Tlmače, preto ich nevedeli vyskloňovať.“

Tu, ale aj pri iných slovách platí, že nejde o neznalosť konkrétneho objektu (mesta) alebo významu slova (rozopra, nuansa), ktoré má vplyv na jeho deklináciu. Nazdávame sa, že nie všetci používatelia jazyka bežne používajú tieto slová, a preto ani nedisponujú jazykovou kompetenciou, ktorá ich vedie správne slovo v texte použiť. Nemusi to vypovedať nič o ich „vedomostiach“ o jazyku. Používateľov nemožno na základe týchto „chýb“ hodnotiť.

5) „Slovo panva nebolo použité v správnom význame, malo tam byť uvedené panvica, lebo slovo panva nemá tento význam (teflónová panva).“

Slovo panva má viacero významov, v slovníku (KSSJ, 2003) sú zachytené tieto:

panva -y -í/-niev ž.

1. plytká nádoba (s rúčkou) na praženie, panvica: *teflonová panva*;
2. geogr. miskovitá zníženie zemskeho povrchu: *juhorská panva*;
3. oblasť, v ktorej sú náleziská ťžitkových nerastov, najmä uhlia: *handlovská hnedouhoľná panva, ostravská panva*;
4. anat. široké kosti v dolnej časti drieku, panvová dutina: *úzka, široká panva*;

Podobne je to so slovami *kanva* a *kanvica*, ktoré majú tiež totožný význam. Spojenie *teflónová panva* bolo vybraté zámerné, aby sme dali príležitosť použiť dvojtvar *panví* a *paniev*. V iných významoch by už použitie plurálového tvaru nemuselo byť prirodzené.

6) „Čo sa týka vzdelania, to podľa mňa nezohralo pri vyplňaní dotazníkov žiadnu rolu. Pri každom dvojtvare sú predsa možnosti dve, niekde aj tri, a či použije respondent jednu alebo druhú, nezáleží na tom, či respondent skončil školu strednú alebo vysokú. Rozprávať sme sa naučili doma pri svojej rodine a na výbere jednej možnosti z dvojtvaru zavážil úzus z domáceho prostredia.“

Samozrejme, prostredie zohráva svoju úlohu pri tom, ako človek komunikuje, aké slová používa, no sú tu aj iné faktory. A nesporne tu pôsobí aj vzdelanie. Práve kvôli rozdielom vo vzdelaní mnohí respondenti nepoznali slová ako *nuansa*, nevedeli, že mená z latinčiny a gréčtiny (*Sofokles*, *Syzifos*, *Pluto*) majú skloňovanie, pri ktorom sa slovo výrazne obmieňa (*Sofokla*, *Syzifa*, *Plutóna*). Často robí problémy aj menej náročné slovo bežne používané v médiách (*fórum*).

7) „Respondenti upozorňovali na nezmyselnosť použitia niektorých dvojtvarov vo vetách.“

Slová boli naschvál použité v reálnych vetách, mnohé vybraté z reálnych textov. O nezmyselnosti viet nemožno hovoriť. Explorátori pravdepodobne upozorňovali na fakt, že jeden z dvoch tvarov bol respondentmi vnímaný ako nezmyselný, resp. sa vyslovili, že ho nepoznajú, že sa určite nepoužíva. Je to bežný postoj používateľov jazyka, ktorí majú tendenciu o istých lexémach (posilňovňa, prasací) či gramatických tvaroch sa vyjadrovať ako o vykonštruovaných, nezmyselných alebo naopak ako o nesprávnych, ba aj „hlúpych“. Tí, ktorí ich použijú, sú dokonca potom označovaní ako hlúpi, nevzdelaní a pod. Tu vidíme riešenie v tom, že pri kontakte odborníkov s používateľmi jazyka treba zdôrazňovať ich prirodzený pôvod a fakt, že do slovníka sa tieto tvary dostali kvôli ich výskytu v textoch rôznych používateľov a autori slovníka usúdili, že je potrebné ich do slovníka uviesť.

Samozrejme, v tomto dotazníku sa vyskytujú najmä preto, že podľa nášho názoru nemožno tieto „laické“ názory používateľov jazyka úplne ignorovať a používanie gramatických tvarov v bežnej jazykovej praxi objektívne zhodnotiť. V prípade, že sa dokáže, že jeden z dvojtvarov sa už nepoužíva ani v písanej, ani v hovorenej podobe, v žiadnej štýlovej oblasti, bude potrebné jeho uvádzanie v slovníkoch prehodnotiť.

8) „Starším respondentom „sa nepáčili“ prevzaté lexémy z iného jazyka ako *spíker*, *gangster*, *lexikón*(!), preto ani nechceli uvažovať o ich tvaroch a snažili sa nájsť inú synonymnú „slovenskejšiu“ lexému.“

Aj tu sa dostávame k jednému z predpokladaných postojov používateľov jazyka. Je prirodzené, že práve starším respondentom vo vedomí rezonovala cudzosť spomenutých lexém, chceli ich nahradiť tými, ktoré sú pre nich prirodzenejšie.⁴ Samozrejme, v bežnej situácii majú na to príležitosť. Naopak, mladí respondenti zaujali negatívny postoj k archaickejším tvarom (*jahnence*, *vnúčence* a pod.).⁵ Aj tu vidíme riešenie len v tom, že pri komunikácii s používateľmi jazyka⁶ neustále zdôrazňujeme prirodzený vývoj slov. Používatelia jazyka si často neuvedomujú, že ak prevzaté slovo nie je „užitočné“, v jazyku sa neudrží dlho.

To však iste nie je prípad uvedených tvarov, ktoré sú uvedené aj v slovníku. Podľa nášho názoru však ich pôvod a zvukové ustrojenie, ako aj nedostatok skúseností s ich používaním v bežnej komunikácii spôsobujú, že sa používateľ pri nich cíti neistý. Túto neistotu mohli niektorí respondenti premietnuť do negatívneho postoja k týmto tvarom.

V nadväznosti na rozsiahlosť dotazníka a množstvo jazykových dát, ktoré sme týmto prieskumom získali, má tento príspevok charakter úvodných poznámok. V blízkej budúcnosti plánujeme uskutočniť deskripciu i explanáciu zozbieraného materiálu, či už formou kratších príspevkov, alebo aj ich aplikáciou v rámci dizertačnej práce. Prvými sondami do zozbieraného bohatého jazykového materiálu sú aj príspevky študentiek v tomto zborníku (Kysel'ová, 2009; Kvantíková, 2009).

⁴ Kurióznym je údajný negatívny postoj starších respondentov k substantívu *lexikón*. Na rozdiel od ostatných uvádzaných totiž nejde o módné, novoprevzaté slovo, ktoré by mohlo vekovo starších respondentov „dráždiť“, ale naopak je v našej slovnej zásobe pevne zakotvené už niekoľko sto rokov.

⁵ Tento názor dokumentuje aj názor explorátora, ktorý v sebe obsahuje i istý paradox: „Vek respondentov podľa mňa na vyplňaní dotazníkov veľmi nezavážil, len starší ľudia používali aj archaizmy, ktoré sa v dnešnej dobe už veľmi nepoužívajú.“

⁶ Najmä prostredníctvom masmédií, v príležitostných interview s jazykovedcami, najmä v častých poučeníach prostredníctvom jazykových poradní a iných akcií v rámci jazykovej kultúry.

Literatúra:

- BOSÁK, Ján: Sociolingvistická interpretácia niektorých morfológických variantov. 1. Slovenská reč, 1992, roč. 57, č. 6, s. 336 – 346.
- BOSÁK, Ján: Sociolingvistická interpretácia niektorých morfológických variantov. 2. Slovenská reč, 1993, roč. 58, č. 1, s. 15 – 22.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Sociolingvistický pohľad na príčiny kolísania tvarov maskulín podľa životného a neživotného skloňovania. In: Slovenská reč, 1991, roč. 56, č. 5 – 6, s. 262 – 276.
- CRYSTAL, David: The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press 1995, s. 291.
- DOLNÍK, Juraj: O smerovaní k poznaniu používateľa jazyka. In: Slovenská reč, 1997, roč. 62, č. 4, s. 212 – 217.
- DOLNÍK, Juraj: Vývin morfológie súčasnej spisovnej slovenčiny. In: Z vývinových tendencií a zmien súčasnej slovenčiny. Bratislava: FF UK 2000, s. 277 – 286.
- DOLNÍK, Juraj: Jazykové sebedomie. In: Slovenská reč, 2003, roč. 68, č. 5, s. 257 – 270.
- DVONČ, Ladislav: Dynamika slovenskej morfológie. Bratislava: Veda 1984. 124 s. Encyklopédia jazykovedy. Red. J. Mistrík. Bratislava: Obzor 1993.
- GIANITSOVÁ, Lucia: Pohľad na vývoj opisu deklinácie substantív mužského rodu v slovenských gramatikách. (Od Štúra po súčasnosť.) In: Varia XI. Zborník materiálov z XI. kolokvia mladých jazykovedcov (Spišská Nová Ves 28. – 30. 11. 2001). Red. M. Šimková. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2004, s. 133 – 143.
- GIANITSOVÁ, Lucia: Pohľad na vývoj opisu deklinácie substantív ženského rodu v slovenských gramatikách. (Od Štúra po súčasnosť.) In: Varia XII. Zborník materiálov z XII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 4. – 6. 12. 2002). Red. M. Šimková. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2005a, s. 103 – 114.
- GIANITSOVÁ, Lucia: Opis deklinácie substantív v slovenčine z temporálneho aspektu. In: Čas v jazyce a literatúre. Sborník z mezinárodnej konferencie. Ústí nad Labem: PF Univerzity J. E. Purkyně 2005b, s. 97 – 102.
- GIANITSOVÁ, Lucia: Dynamika skloňovania substantív (na materiáli SNK). In: Tzv. základní výzkum v lingvistice – desideratum, nebo realis? Sborník příspěvků z 5. mezinárodnej konferencie Setkání mladých lingvistů, konané na FF UP v Olomouci ve dnech 17. – 19. 5. 2004. Ed. P. Pořízka, V. P. Polách. Olomouc: Univerzita Palackého 2006a, s. 86 – 96.
- GIANITSOVÁ, Lucia: Variantnosť v deklinačnom systéme maskulín (Možnosti využitia databázy SNK). In: Varia XIV. Zborník materiálov zo XIV. kolokvia mladých jazykovedcov (Nitra – Šintava 8. – 10. 12. 2004). Red. M. Olšiak. Bratislava – Nitra: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Katedra slovenského jazyka FF UKF 2006b, s. 358 – 367.
- GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, Lucia: Analogistický a anomalistický princíp pri kodifikáciách substantívnej deklinácie – metodologické východiská. In: Zborník príspevkov z 5. študentskej vedeckej konferencie FF PU v Prešove. V tlači.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisarčíkova. 4. vyd. Bratislava: Veda 2003.

KVANTÍKOVÁ, Eva: Morfológická variantnosť tvarotvorného základu neutier v genitíve plurálu. In: *Varia*. XVIII. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov. Prešov – Kokošovce-Sigord 3. – 5. decembra 2008. Eds. M. Ološtiak – M. Ivanová – L. Gianitsová-Ološtiaková. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2009, s. 371 – 377.

KYSELOVÁ, Miroslava: Morfológická variantnosť tvarov životných maskulín v nominatíve plurálu. In: *Varia*. XVIII. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov. Prešov – Kokošovce-Sigord 3. – 5. decembra 2008. Eds. M. Ološtiak – M. Ivanová – L. Gianitsová-Ološtiaková. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2009, s. 378 – 386.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.

OLOŠTIAK, Martin – GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, Lucia: Deklinácia prevzatých substantív v slovenčine. Prešov: Filozofická fakulta PU 2007. 152 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Netradične o deklinačnom systéme substantív v slovenčine. *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1994/95, roč. 41, č. 5 – 6, s. 136 – 141.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007.

Príloha – znenie dotazníka

Vážení priatelia,

obraciame sa na Vás s anketou, v ktorej sa snažíme získať informácie o skutočnom používaní niektorých tvarov slov. Prosíme Vás, aby ste do nasledujúcich viet vpísali vhodný tvar slova, ktorý je v zátvorke uvedený v základnom tvare. Upozorňujeme, že pri všetkých slovách existuje viac než len jedna správna možnosť, no nie je potrebné uvádzať všetky alternatívy. Nás zaujíma ten tvar, ktorý by ste použili Vy. Preto Vás prosíme, aby ste dotazník vyplňali samostatne, bez pomoci priateľov či odbornej literatúry. Pokúste sa odpovedať na všetky otázky plynule, bez dlhého váhania nad správnym tvarom, tak ako to robíte bežne pri rozhovore.

Tento dotazník je anonymný. Niektoré údaje je však nevyhnutné doplniť, aby sme mohli výsledky výskumu štatisticky spracovať. Informácie o Vás v úvode zakrúžkujte, prípadne vpíšte do vybodkovaných riadkov. Získané údaje budú slúžiť len na výskumné účely a výsledky budú spracované a prezentované ako seminárna práca a neskôr ako súčasť doktorskej práce o tom, ako sa skloňujú podstatné mená v bežnej reči. Za vašu ochotu vám vopred ďakujeme.

*Mgr. Lucia Gianitsová-Ološtiaková (KSJaL FF UCM)
a študenti slovenského jazyka FF UCM v Trnave.*

Vek:

Pohlavie: muž – žena

Miesto, kde som strávil/a väčšinu života (okres):

Národnosť:

Ukončené vzdelanie: ZŠ – SŠ bez maturity – SŠ s maturitou – VŠ (humanitné) – VŠ (nehumanitné)

Povolanie:

Vo verejnom prejave (škola, zamestnanie) používam:

spisovnú slovenčinu – nárečie – zmiešanú formu – iné (.....)

V súkromí (doma, s priateľmi) používam:

spisovnú slovenčinu – nárečie – zmiešanú formu – iné (.....)

1. Okrem seriózných podnikateľov sa po našej krajine preháňajú aj podnikaví(zlatokop).
2. Rozzúrení mladí (muž) zaútočili aj na nich.
3. Prichádzajú dvaja (kartograf).
4. Ale takí (cynik) majú pravdu len zriedka.
5. Cenu prevzali jeho (vnuk) z Bratislavy.
6. V sobotu sa predstavili (klasik) nášho divadla.
7. Viacerí (ekonóm) už na to upozorňovali.
8. Pre roznášanie správ sa používali (posol).
9. Prihlásili sa viacerí (záujemca).
10. Sú známi niekoľkí (výherca).

11. Odškodnení môžu byť aj (dedič).
12. Nečudo, že na to poukazujú aj (pohan).
13. Šteká , keď prichádzajú (vlk).
14. Ľudia vždy túžili lietať ako (vták).
15. Súťažili aj (psík) neznámeho pôvodu.
16. (vlčík) zavýjajú ináč ako si to ty naznačil.
17. O tituly sa uchádzali dalmatínci a (seter).
18. Páni jedia a (pes) len hľadia.
19. Z rukáva sa mi sypú (žolík).
20. Pochovali ho vlny (oceán).
21. Pozrel sa do (lexikón).
22. Chytil dievča okolo (pás).
23. Skákali do (bazén).
24. Zmieril sa so smrťou (idol).
25. Vstúpil do (salón).
26. Ortuť (teplomer) vystúpila na 30 stupňov.
27. Všetci sa varili v jednom veľkom (kotel).
28. Našiel ho v novom (oddiel).
29. Vyskočil spoza (volant).
30. Prekonala operáciu (kĺb).
31. Dáva sa na nás z toho (plagát).
32. Redaktori tohto (magazín) sa zaoberajú globálnymi problémami.
33. Záleží to od zvoleného (žáner).
34. Vlož to do horného (regál).
35. Zatĺkol klinec do (panel).
36. Nepohol sa od nového (kráter).
37. Vyrástol z malého (hrášok).
38. Vrátil sa bez toho (bloček).
39. Nevedel oči odtrhnúť od toho (plátok).
40. Nosil nohavice bez (opasok).
41. Prišla bez jedného (opäťok).
42. Nepustili ho bez toho (ústrižok).
43. Odrhol zrak od (úlomok) skaly.
44. Veci boli bez (štítok).
45. Napísal to do (list).
46. Neprešiel do nového (rok).
47. Vyber to z (ruksak).
48. bez toho (krok)
49. Udrel ho do (bok).
50. Vyhral to bez toho (smeč).
51. Nevedel žiť bez (bulvár).
52. Spadol do (kanál).
53. Urobil to bez (honorár).
54. Žali bez jedného (kombajn).
55. Prišiel s boľavými (zub).

56. Zaoberal sa rôznymi (aspekt).
57. Netrápil sa nad tými (recept).
58. Prešiel bez ujmy niekoľkými (konflikt).
59. Uvažoval nad všetkými (fakt).
60. Hovoril so všetkými právnymi (subjekt).
61. Zamýšľal sa nad svojimi (kontakt).
62. Oboznámil ich s novými (produkt).
63. Pracoval so svetelnými (efekt).
64. Stretol sa s lietajúcimi (objekt).
65. Zaoberal sa niekoľkými (projekt).
66. Pracoval s viacerými (spíker).
67. Boli ozajstnými (herkules).
68. Pracoval s úplnými (nováčik).
69. Mal klietky s bielymi (zajačik).
70. Stretal sa s rôznymi (gangster).
71. Stromy sú ošetrované lekármi – (ďateľ).
72. Museli pretiecť mnohými (potôčik).
73. Schádzal dolu svahom pomalými (oblúčik).
74. Bol to semafor s malými (panáčik).
75. Rozprával o novom (koňovi/koni).
76. Stretol ho vo svojom (revír).
77. Dám ťa (čertovi/čertu)!
78. Povedal to (pán) riaditeľovi.
79. Hovoril o (bohu/bohovi).
80. Vďačíme za to jeho štátnickému (duch).
81. Hovorí sa o tom (človek).
82. Je to napísané na turistickom (ukazovateľ).
83. Na hodine matematiky hovoríme o (čitateľ) a o (menovateľ)
v zlomku.
84. Pripočítaj to k (násobiteľ).
85. Tomuto hospodárskemu (činiteľ) sa pripisuje veľký význam.
86. Pozval viacerých (host).
87. Stalo sa to za dávnych (čas).
88. Bola to jedna z najmladších (účastníčka).
89. Veľa pozornosti sa venuje chráneným (dielňa).
90. Hovorili o jeho najnovších (báseň) a (esej).
91. Málo pozornosti sa venuje zeleným (alej).
92. Hovorili o politickej situácii v (globál).
93. Zhostil sa rôznych hereckých (rola).
94. Rúž slúži na zvýraznenie mojich (pera).
95. Ponúka odhalenie mnohých (nuansa).
96. Kvalita teflónových (panva) sa zlepšila.
97. Zbavil sa svojich (mrľa).
98. Vylej to do (pomyje)!
99. Tu sa nachádza výroba biliardových (guľa).

100. Mal plnú náruč (čerešňa).
101. Nazbieral 5 kg (ríbezľa).
102. Zjedol 5 (knedľa).
103. Prejedol sa tých (žemľa).
104. Nevedel odtrhnúť zrak od (husle).
105. Vyskúšala viacero (sukňa).
106. Vo vlasoch mala mnoho farebných (mašľa).
107. Nazbieral veľa (mušľa).
108. Zjedol kopu (višňa).
109. Nosili ju do (jasle).
110. Nevedel žiť bez svojich rodných (hoľa).
111. Pripravila 10 krupicových (kaša).
112. Mal mnoho (hrča).
113. Prejedol sa jablkových (štrúdľa).
114. Nerozumel tým rodinným (rozopra).
115. Ulož si to do (pamäť).
116. Doniesol vrece (raž).
117. Nič nezmôžeš bez bystrej (mysel').
118. Vietor mi fúkal do (tvár).
119. Napílil veľa (doska).
120. Priniesol málo (tehla).
121. Mala kazetu plnú (perla).
122. Nestaraj sa do mojich (karta).
123. Mala skriňu plnú (plachta).
124. Nevedel sa odtrhnúť od tých (sestra).
125. Semienka nasypal do pripravených (jamka).
126. Je to problém niekoľkých (stovka) ľudí.
127. Bol to výsledok mnohých (výzva).
128. Čaká nás ešte veľa (výhra).
129. Nemohol by dýchať bez (žiabre).
130. Zúčastnil sa mnohých (revue).
131. Máme nedostatok (čaišnička).
132. Navštívilo nás viac (klientka).
133. Pribudlo nám niekoľko (pacientka).
134. Ponúkali nám niekoľko kíl (mandarínka).
135. Mám rád rôzne druhy (omáčka).
136. Vošiel do (dvere).
137. Tresol (dvere).
138. Nanosil kopu (brvno).
139. (nebesá/nebesia) sa na nás hnevajú.
140. Bol súčasťou mnohých (sídlo).
141. Mám niekoľko telefónnych (číslo).
142. Do pohraničných (pásmo) je vstup zakázaný.
143. Bolo počuť len šum vtáčích (krídlo).
144. Je súčasťou posvätných (písmo).

145. Boli tam uložené balíky bielych (plátno).
146. Vo vzduchu poletuje mnoho pavúčích (vlákno).
147. Preniesol sa do ríše (kúzlo).
148. Počul som to v (rádio).
149. Hovorili sme o (kakao).
150. Uvidíš ho v novom (video).
151. Vystúpil na veľkom (fórum).
152. Išiel do (centrum) mesta.
153. Starajú sa tu o viaceré (dojča).
154. Porodila zdravé (dvojča).
155. Narodili sa nám 3 (jahňa).
156. Naše (dievča) tam neboli.
157. V hniezde sa schovávali malé (vtáča).
158. Prišli k nim na návštevu (vnúča).
159. Chováme 3 (prasa).
160. Máme 3 malé (šteňa).
161. V maštali stáli (teľa).
162. Prešiel našimi (pole).
163. Preplavil sa mnohými (more).
164. Stihol ho osud mýtického (Sizyfos).
165. Bola to najslávnejšia tragédia od (Sofokles).
166. Stihol ho hnev boha (Pluto).
167. Stretli sme aj pána (Korec).
168. Učil sa z knihy profesora (Mlacek).
169. Tieto recepty mám od (Soňa).
170. Prišla z oslavy u (Dáša).
171. Bola to báseň od (Krasko).
172. Hovorili o tom bez (Hečko).
173. Prebiehajú oslavy na počesť J. E. (Purkyně).
174. Vrátil sa z (Tlmače).
175. Odišiel do (Vráble).
176. Bol v (Centrum) Názov hotela.
177. Bývali vo (Fórum). Názov hotela.

Ďakujeme za trpezlivosť a ochotu!